

Zbirka odločb sodne prakse

SKLEPNI PREDLOGI GENERALNE PRAVOBRANILKE
LAILE MEDINA,
predstavljeni 21. septembra 2023¹

Zadeva C-299/22

M. D.
proti
„Tez Tour“ UAB
ob udeležbi
„Fridmis“ UAB

(Predlog za sprejetje predhodne odločbe, ki ga je vložilo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (vrhovno sodišče Litve))

„Predhodno odločanje – Približevanje nacionalnih zakonodaj – Paketna potovanja in povezani potovalni aranžmaji – Direktiva (EU) 2015/2302 – Odstop od pogodbe o paketnem potovanju – Neizogibne in izredne okoliščine – Kraj potovanja, ki je bil z vidika COVID-19 uvrščen med območja z visokim tveganjem – Okoliščine, ki bi jih bilo mogoče predvideti ob sklenitvi pogodbe – Upoštevanje objektivnih ali subjektivnih okoliščin – Obseg pojma ‚kraj potovanja ali neposredna bližina““

I. Uvod

1. Pandemija COVID-19 in nujni ukrepi, ki so jih vlade po vsem svetu sprejele zaradi preprečevanja širjenja tega virusa, so povzročili motnje brez primere na vseh področjih človekovega delovanja. Sektor potovanj in turizma je bil eden od najbolj prizadetih gospodarskih sektorjev. Moteč vpliv pandemije pa je bil očiten tudi na področju prava in izvajanja pogodb.²

2. Paketna potovanja, ki jih ureja Direktiva (EU) 2015/2302,³ so eno od področij prava Unije, na katerem sta formalno določena vpliv „neizogibnih in izrednih“ okoliščin na izvajanje paketnega potovanja in pravica do odstopa od take pogodbe. Sodišče bo v obravnavani zadevi prvič preučilo merila in pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da bi bilo mogoče pravico do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju uveljavljati v okviru pandemije COVID-19.

¹ Jezik izvirnika: angleščina.

² Glej na splošno Hondius, E., in drugi (ur.), *Coronavirus and the Law in Europe*, Intersentia, Cambridge, 2021.

³ Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. novembra 2015 o paketnih potovanjih in povezanih potovalnih aranžmajih, spremembi Uredbe (ES) št. 2006/2004 in Direktive 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta ter razveljavitvi Direktive Sveta 90/314/EGS (UL 2015, L 326, str. 1).

II. Pravni okvir

A. Pravo Unije

3. V uvodni izjavi 31 Direktive 2015/2302 je navedeno:

„(31) Potniki bi morali imeti tudi možnost, da kadar koli pred začetkom turističnega paketa odstopijo od pogodbe o paketnem potovanju proti plačilu ustrezne in upravičene odstopnine, pri čemer se upoštevajo pričakovani prihranki stroškov ter prihodki iz nadomestne uporabe potovalnih storitev. Prav tako bi morali imeti pravico do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju brez plačila kakšne koli odstopnine, kadar bi neizogibne in izredne okoliščine znatno vplivale na izvedbo turističnega paketa. To lahko zajema na primer vojne, druge resne varnostne težave, kot je terorizem, znatno tveganje za zdravje ljudi, kot je izbruh resne bolezni v kraju potovanja, ali naravne nesreče, kot so poplave, potresi ali vremenske razmere, ki onemogočajo varno potovanje v kraj, določen v pogodbi o paketnem potovanju.“

4. Člen 3 Direktive 2015/2302 določa:

„V tej direktivi se uporabljajo naslednje opredelitve pojmov:

[...]

(12) ‚neizogibne in izredne okoliščine‘ pomeni okoliščine, na katere stranka, ki se sklicuje na takšno situacijo, ne more vplivati in katerih posledice bi bile kljub sprejetju vseh razumnih ukrepov neizbežne[.]“

5. Člen 12 Direktive 2015/2302, naslovljen „Odstop od pogodbe o paketnem potovanju in pravica do umika pred začetkom turističnega paketa“, v odstavkih od 1 do 3 določa:

„1. Države članice zagotovijo, da lahko potnik kadar koli pred začetkom turističnega paketa odstopi od pogodbe o paketnem potovanju. Kadar potnik odstopi od pogodbe o paketnem potovanju v skladu s tem odstavkom, se lahko od njega zahteva, da organizatorju plača ustrezno in upravičeno odstopnino. Pogodba o paketnem potovanju lahko določa razumne standardne odstopnine, izračunane na podlagi tega, koliko časa pred začetkom turističnega paketa pride do odstopa od pogodbe, ter pričakovanih prihrankov stroškov in prihodkov iz nadomestne uporabe potovalnih storitev. Če standardnih odstopnin ni, znesek odstopnine ustreza ceni turističnega paketa, od katere se odštejejo prihranki stroškov in prihodki iz nadomestne uporabe potovalnih storitev. Organizator na zahtevo potnika predloži obrazložitev zneska odstopnin.

2. Ne glede na odstavek 1 ima potnik v primeru neizogibnih in izrednih okoliščin v kraju potovanja ali neposredni bližini, ki znatno vplivajo na izvedbo turističnega paketa, ali okoliščin, ki znatno vplivajo na prevoz potnikov v kraj potovanja, pravico, da pred začetkom turističnega paketa odstopi od pogodbe o paketnem potovanju brez plačila kakršne koli odstopnine. V primeru odstopa od pogodbe o paketnem potovanju v skladu s tem odstavkom je potnik upravičen do celotnega povračila vseh plačil za turistični paket, ni pa upravičen do dodatnega nadomestila.

3. Organizator lahko odstopi od pogodbe in potniku zagotovi celotno povračilo vseh plačil za turistični paket, ni pa odgovoren za dodatno nadomestilo, če:

[...]

(b) organizator ne more izvesti pogodbe zaradi neizogibnih in izrednih okoliščin ter potnika pred začetkom turističnega paketa brez nepotrebne odlašanja obvesti o odstopu od pogodbe.“

B. Litovsko pravo

6. Člen 6.212 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (civilni zakonik Republike Litve, v nadaljevanju: civilni zakonik), naslovljen „Višja sila“, v odstavku 1 določa:

„Pogodbena stranka je oproščena odgovornosti za neizpolnitev pogodbe, če dokaže, da je bila zadevna neizpolnitev posledica okoliščin, na katere ni mogla vplivati in ki jih ob sklenitvi pogodbe ni mogla razumno predvideti, ter da nastanka takih okoliščin ali njihovih posledic ni bilo mogoče preprečiti.“

7. Člen 6.750 civilnega zakonika, naslovljen „Pravica turista do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju in do razdora pogodbe o paketnem potovanju“, v odstavku 4 določa:

„Turist ima pravico, da brez plačila odstopnine iz odstavka 2 tega člena odstopi od pogodbe o organiziranem turističnem potovanju, če:

[...]

3. v kraju potovanja, v katerem naj bi potekalo organizirano turistično potovanje, ali njegovi neposredni bližini nastopijo okoliščine višje sile, ki lahko onemogočijo izvedbo organiziranega turističnega potovanja ali prevoz potnikov v kraj potovanja. V tem primeru ima potnik pravico, da zahteva povračilo plačil za organizirano turistično potovanje, ni pa upravičen do dodatnega nadomestila.“

III. Kratka predstavitev dejanskega stanja in postopka v glavni stvari

8. M. D. je 10. februarja 2020 z družbo TEZ Tour, ki je organizator potovanj, zase in za svojo družino sklenil pogodbo o paketnem potovanju v Združene arabske emirate, ki naj bi potekalo od 1. do 8. marca 2020. Ta pogodba o paketnem potovanju je med drugim vključevala let iz Vilne (Litva) v Dubaj (Združeni arabski emirati) in povratni let v Vilno ter sedem nočitev v hotelu z gostinsko storitvijo „vse vključeno v ceno“. Cena, ki jo je plačal M. D., je znašala 4834 EUR.

9. M. D. je družbo Tez Tour 27. februarja 2020 obvestil, da želi odstopiti od pogodbe o paketnem potovanju, in ji predlagal, naj mu omogoči, da plačani znesek uporabi za drugo potovanje, ko se bo tveganje zaradi COVID-19 zmanjšalo. Družba TEZ Tour je ta predlog zavrnila.

10. M. D. je nato proti družbi TEZ Tour vložil tožbo, v kateri je trdil, da je do odstopa od pogodbe prišlo zaradi okoliščin višje sile, ki so nastopile v kraju potovanja ali njegovi bližini in ki bi lahko onemogočile izvedbo potovanja. Zahteval je tudi povračilo vseh plačil.

11. M. D. je v tem okviru trdil, da so informacije, ki so jih uradni organi in mediji februarja 2020 objavili v zvezi s svetovnim izbruhom pandemije COVID-19, pomenile zadosten razlog za dvom o varnosti izvedbe potovanja in, splošneje, izvedljivosti potovanja. Po navedbah M. D. se okoliščine višje sile iz točke 3 člena 6.750(4) civilnega zakonika – torej neizogibne in izredne okoliščine – ne bi smele razumeti kot okoliščine, zaradi katerih potovanja sploh ni mogoče izvesti, temveč kot neizogibne in izredne okoliščine, ki lahko v skladu s členom 12(2) Direktive 2015/2302 znatno vplivajo na izvedbo pogodbe ali prevoza potnikov v kraj potovanja. Zato naj bi bilo treba dejstvo, da potovanja ni mogoče izvesti, razlagati ne le kot nezmožnost zagotavljanja storitev v kraju potovanja, temveč tudi kot nezmožnost zagotavljanja varnega potovanja, ki potniku ne bi povzročalo nevšečnosti ali tveganja.

12. Družba Tez Tour je navedbam, ki jih je podal M. D., oporekala in trdila, da je mogoče COVID-19 šteti za okoliščino, na katero ni bilo mogoče vplivati, vendar je ni mogoče šteti za okoliščino, zaradi katere varen prihod v kraj potovanja ne bi bil mogoč.

13. Tako prvostopenjsko kot tudi pritožbeno sodišče sta razsodili, da ni bilo nobenega razloga, zaradi katerega bi bilo mogoče okoliščine, na katere se je skliceval M. D., opredeliti kot okoliščine višje sile – to je kot neizogibne in izredne okoliščine – ki bi onemogočile izvedbo pogodbe. Ti sodišči sta na eni strani menili, da je M. D. zadevno potovanje rezerviral, ko so bile informacije v zvezi s sprejetjem omejevalnih ukrepov že na voljo, in da se položaj ter informacije o tveganju, povezanem s tem potovanjem, od dneva rezervacije (to je od 10. februarja 2020) do zadnjega dne rezerviranega potovanja (to je do 8. marca 2020) niso spremenili. Zato naj si potnik ne bi mogel premisliti in od pogodbe odstopiti le 17 dni po rezervaciji. Na drugi strani pa sta ti sodišči ugotovili, da potnik ni predložil dokazov o tem, da so na dan odstopa od pogodbe (27. februar 2020), in ne pozneje, obstajali objektivni – in ne subjektivni – razlogi, na podlagi katerih bi se lahko ugotovilo, da pogodbe v zadevnem obdobju (to je od 1. do 8. marca 2020) ne bo mogoče izvesti.

14. Predložitveno sodišče, pri katerem je bila vložena kasacijska pritožba, meni, da je treba pojasniti pojem „neizogibne in izredne okoliščine“ v smislu člena 12(2) Direktive 2015/2302 in pogoje, pod katerimi se lahko potnik sklicuje na obstoj takih okoliščin, zlasti v okviru pandemije COVID-19.

15. Predložitveno sodišče v zvezi s tem ugotavlja, prvič, da sta prvostopenjsko in pritožbeno sodišče šteli, da je pomen pojma „višja sila“, kot je določen v nacionalnem pravu, enak pomenu pojma „neizogibne in izredne okoliščine“ iz Direktive 2015/2302. Vendar je po mnenju predložitvenega sodišča pojem „neizogibne in izredne okoliščine“ širši od pojma „višja sila“. Ker gre za širši pojem, predložitveno sodišče meni, da pojem „neizogibne in izredne okoliščine“ ne zajema le primerov, v katerih pogodbe objektivno – bodisi fizično bodisi pravno – ni mogoče izvesti, ampak tudi primere, v katerih je pogodbo teoretično sicer mogoče izvesti, vendar je njena izvedba v praksi zapletena in/ali ekonomsko nedonosna, ali v katerih potnik počitnic ne more uživati.

16. Predložitveno sodišče želi v tem okviru najprej preveriti, ali so uradna opozorila glede potovanj upoštevana za ugotovitev obstoja neizogibnih in izrednih okoliščin. Meni, da bi bilo mogoče za taka opozorila šteti, da utemeljujejo domnevo o obstoju izrednih okoliščin, ki znatno vplivajo na izvedbo pogodbe o paketnem potovanju. Predložitveno sodišče v okoliščinah postopka v glavni stvari ugotavlja, da je litovsko ministrstvo za zunanje zadeve 12. marca 2020 izdalo priporočilo glede potovanj, v katerem je potnikom svetovalo, naj preložijo vsa potovanja in naj

v naslednjih mesecih ne potujejo v nobeno tujo državo, vključno z Združenimi arabskimi emirati. To priporočilo je bilo objavljeno zato, ker je Svetovna zdravstvena organizacija (v nadaljevanju: SZO) epidemijo COVID-19 11. marca 2020 prekvalificirala v pandemijo.

17. Drugič, predložitveno sodišče meni, da bi se bilo treba za ugotovitev posledic, ki znatno vplivajo na izvedbo turističnega paketa, prepričati, da so te posledice za povprečnega potnika, ki je običajno obveščen ter razumno pozoren in preudaren, verjetne, pri tem pa upoštevati datume načrtovanega potovanja, dejanske podatke, ki so na voljo potniku, in informacije, ki so v tem obdobju objavljene v zvezi s potovanjem. To sodišče se v tem okviru sprašuje, ali se lahko obstoj neizogibnih in izrednih okoliščin ugotovi le, če take okoliščine povzročijo posledice, zaradi katerih turističnega paketa objektivno – bodisi fizično bodisi pravno – ni mogoče izvesti, ali pa se lahko obstoj takih okoliščin ugotovi tudi v primerih, v katerih je turistični paket teoretično sicer mogoče izvesti, vendar je varna izvedba tega paketa v praksi zapletena in/ali ekonomsko nedonosna, pri čemer je treba po potrebi upoštevati tveganje za zdravje in/ali življenje potnika.

18. Tretjič, predložitveno sodišče se sprašuje, ali je treba dejstvo, da so neizogibne in izredne okoliščine obstajale oziroma da jih je bilo mogoče v določeni meri predvideti že pred sklenitvijo pogodbe, šteti za razlog, zaradi katerega potnik izgubi pravico do odstopa od pogodbe brez obveznosti plačila odstopnine.

19. Predložitveno sodišče v zvezi z merilom razumne predvidljivosti ugotavlja, da je bilo potek in posledice pandemije težko predvideti, čeprav je litovsko ministrstvo za zunanje zadeve že 8. januarja 2020 izdalo priporočilo za potnike, ki so nameravali potovati v Združene arabske emirate, v katerem jim je svetovalo, naj bodo previdni, in čeprav je SZO epidemijo COVID-19 30. januarja 2020 razglasila za izredne razmere mednarodnih razsežnosti v javnem zdravju. Natančneje, takrat naj še ne bi bili sprejeti jasni ukrepi za obvladovanje okužbe in njen nadzor; po drugi strani pa naj bi bilo jasno, da se je število okužb od dneva sklenitve pogodbe o paketnem potovanju do dneva odstopa od pogodbe povečevalo.

20. Predložitveno sodišče v zvezi s tem opozarja, da je Litva zaradi grožnje, ki jo je pomenila pandemija koronavirusa, 26. februarja 2020 razglasila izredno stanje. Poleg tega predložitveno sodišče ugotavlja, da je tožeča stranka predložila dokaze o informacijah, ki so bile v medijih že 25. februarja 2020 objavljene v zvezi z okužbami v Združenih arabskih emiratih in z ukrepi izolacije, ki so se izvajali v hotelih, ter, splošneje, v zvezi s hitrim razvojem širjenja virusa po svetu.

21. Četrtrič, predložitveno sodišče poudarja, da je pravica potnika do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju v skladu s členom 12(2) Direktive 2015/2302 povezana z nastopom neizogibnih in izrednih okoliščin „v kraju potovanja ali neposredni bližini“. Predložitveno sodišče meni, da iz navedene besedne zveze izhaja, da presoja teh okoliščin na dan odstopa od pogodbe o paketnem potovanju v okviru pandemije COVID-19 ne bi smela biti omejena le na presojo okoliščin v končnem kraju potovanja. To sodišče želi izvedeti, ali lahko zadnjenavedena besedna zveza glede na naravo dogodka, na katerega se sklicuje, zajema tudi kraj odhoda ter različne točke, povezane z odhodom na potovanje in vrnitvijo z njega.

22. V teh okoliščinah je Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (vrhovno sodišče Litve) prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo ta vprašanja:

- „1. Ali mora obstajati uradno opozorilo organov države odhoda in/ali prihoda, da se je treba vzdržati nepotrebne potovanja, in/ali mora biti država potovanja (in morebiti tudi država odhoda) opredeljena za državo, ki spada na območje tveganja, da bi se štelo, da so se v kraju potovanja ali neposredni bližini zgodile neizogibne in izredne okoliščine v smislu prvega stavka člena 12(2) Direktive (EU) 2015/2302?
2. Ali bi bilo pri presoji, ali v kraju potovanja oziroma v neposredni bližini ob odstopu od pogodbe o paketnem potovanju obstajajo neizogibne in izredne okoliščine in ali te znatno vplivajo na izvedbo turističnega paketa: (i) treba upoštevati le objektivne okoliščine, to je ali je znatno vplivanje na izvedbo turističnega paketa povezano le z objektivno nemožnostjo in ga je treba razlagati tako, da zajema le primere, v katerih je pogodba fizično in tudi pravno neizvedljiva, ali pa zajema tudi primere, v katerih je pogodba sicer izvedljiva, vendar (v obravnavani zadevi zaradi utemeljenega strahu pred okužbo s COVID-19) postane njena izvedba zapletena in/ali ekonomsko nedonosna (v smislu varnosti potnikov, tveganja za njihovo zdravje in/ali življenje, možnosti uresničevanja ciljev počitniškega potovanja); (ii) ali pa so pomembni subjektivni dejavniki, kot so potovanje odraslih skupaj z otroki, mlajšimi od 14 let, oziroma pripadnost skupini z višjim tveganjem zaradi starosti ali zdravstvenega stanja potnika itd.? Ali ima potnik pravico odstopiti od pogodbe o paketnem potovanju, če zaradi pandemije in povezanih okoliščin po mnenju povprečnega potnika potovanje v kraj potovanja in iz njega ni več varno, potniku povzroča nevšečnosti ali vzbuja utemeljen strah za njegovo zdravje oziroma pred okužbo z nevarnim virusom?
3. Ali to, da so okoliščine, na katere se sklicuje potnik, ob rezervaciji potovanja že nastopile oziroma so že bile vsaj pričakovane/verjetne, kakor koli vpliva na pravico do odstopa od pogodbe brez plačila odstopnine (na primer tako, da te pravice nima oziroma da se uporabljajo strožja merila za presajo negativnega učinka na izvedbo turističnega paketa itd.)? Ali bi bilo treba pri uporabi merila razumne predvidljivosti v okviru pandemije upoštevati to, da je SZO informacije o širjenju virusa, ko je bila sklenjena pogodba o paketnem potovanju, sicer že objavila, vendar je bilo težko predvideti potek pandemije in njene posledice, ni bilo jasnih ukrepov za obvladovanje okužbe in njen nadzor oziroma dovolj podatkov o sami okužbi in da se je od trenutka rezervacije potovanja do njegove odpovedi število okužb očitno povečevalo?
4. Ali pri presoji v zvezi s tem, ali v kraju potovanja oziroma v njegovi bližini ob odstopu od pogodbe o paketnem potovanju obstajajo neizogibne in izredne okoliščine in ali te znatno vplivajo na izvedbo turističnega paketa, pojem „v kraju potovanja ali neposredni bližini“ zajema le državo prihoda ali pa, če se upošteva narava neizogibnih in izrednih okoliščin – nalezljive virusne okužbe – tudi državo odhoda ter kraje, povezane z odhodom na potovanje in z vrnitvijo z njega (kraje prestopa, nekatera prevozna sredstva itd.)?“

23. Pisna stališča so predložile češka, grška in litovska vlada ter Evropska komisija. Obravnave, ki je potekala 7. junija 2023, so se udeležile stranki v postopku v glavni stvari, grška in litovska vlada ter Komisija.

IV. Presoja

Uvodne ugotovitve o pojmu „neizogibne in izredne okoliščine“

24. Predložitveno sodišče navaja, da je pravica do odstopa od pogodbe v primeru „neizogibnih in izrednih okoliščin“ določena v členu 6.750(4)(3) civilnega zakonika, v katerem je določen pojem „višja sila“. To sodišče pojasnjuje, da sta se nižji sodišči, ki sta odločali o obravnavani zadevi, oprli na opredelitev pojma „višja sila“, kot je določena v nacionalnem pravu, in navedeni pojem ter pojem „neizogibne in izredne okoliščine“, ki se uporablja v pravu Unije, šteli za sopomenki. Vendar predložitveno sodišče meni, da je pojem „neizogibne in izredne okoliščine“ avtonomen pojem prava Unije, katerega obseg je širši od obsega pojma „višja sila“.

25. Da bi predložitvenemu sodišču zagotovili koristen odgovor na pomisleke, ki jih je izrazilo v zvezi s prenosom pojma „neizogibne in izredne okoliščine“ v nacionalno pravo in z razmerjem, ki v posebnem okviru Direktive 2015/2302 obstaja med tem pojmom in pojmom „višja sila“, je treba navesti naslednje ugotovitve.

26. Na prvem mestu je treba opozoriti, da je bil s pojmom „neizogibne in izredne okoliščine“ nadomeščen pojem „višja sila“ iz Direktive Sveta 90/314/EGS z dne 13. junija 1990 o paketnem potovanju, organiziranih počitnicah in izletih (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 13, zvezek 10, str. 132), ki je bila razveljavljena in nadomeščena z Direktivo 2015/2302.⁴

27. V členu 3, točka 12, Direktive 2015/2302 je pojem „neizogibne in izredne okoliščine“ opredeljen kot „okoliščine, na katere stranka, ki se sklicuje na takšno situacijo, ne more vplivati in katerih posledice bi bile kljub sprejetju vseh razumnih ukrepov neizbežne“. V uvodni izjavi 31 te direktive je obseg tega pojma dodatno pojasnjen, pri čemer je navedeno, da „[t]o lahko zajema na primer [...] znatno tveganje za zdravje ljudi, kot je izbruh resne bolezni v kraju potovanja, ali naravne nesreče, kot so poplave, potresi ali vremenske razmere, ki onemogočajo varno potovanje v kraj, določen v pogodbi o paketnem potovanju“.

28. V opredelitvi tega pojma ni nobenega napotila na pomen in obseg, ki ga je treba temu pojmu pripisati v pravu držav članic. Pojem „neizogibne in izredne okoliščine“ je zato treba šteti za avtonomen pojem prava Unije in ga je treba na njenem ozemlju razlagati enotno.⁵

29. Sodišče je razsodilo, da je pojem „neizogibne in izredne okoliščine“ v smislu člena 12(2) in (3)(b) Direktive 2015/2302 podoben pojmu „višja sila“, kot je bil opredeljen v ustaljeni sodni praksi, in sicer da se nanaša na okoliščine, ki so tistemu, ki se nanje sklicuje, tuje, neobičajne in nepredvidljive ter posledicam katerih se kljub veliki skrbnosti ni bilo mogoče izogniti.⁶ Zato je po mnenju Sodišča, čeprav v tej direktivi ni nobenega sklicevanja na višjo silo, s pojmom „neizogibne in izredne okoliščine“ v okviru navedene direktive *konkretiziran* pojem „višja sila“, ki pomeni *izčrpno izvajanje* tega pojma za namene navedene direktive.⁷

⁴ Glej v tem smislu sodbo z dne 8. junija 2023, UFC - Que choisir in CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, točka 55).

⁵ Glej v tem smislu sodbo z dne 13. oktobra 2022, Gemeinde Bodman-Ludwigshafen (C-256/21, EU:C:2022:786, točka 33 in navedena sodna praksa).

⁶ Sodba z dne 8. junija 2023, UFC - Que choisir in CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, točka 54 in navedena sodna praksa).

⁷ Glej v tem smislu sodbo z dne 8. junija 2023, UFC - Que choisir in CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, točki 54 in 56, moj poudarek).

30. Na drugem mestu je Sodišče pojasnilo, da je lahko izbruh svetovne zdravstvene krize, kot je pandemija COVID-19, zajet s pojmom „neizogibne in izredne okoliščine“ v smislu člena 12(2) in (3)(b) te direktive.⁸ Na tak dogodek namreč očitno ne more nihče vplivati, njegove posledice pa bi bile kljub sprejetju vseh razumnih ukrepov neizbežne. Ta dogodek poleg tega razkriva obstoj „znatnega tveganja za zdravje ljudi“ iz uvodne izjave 31 navedene direktive.⁹

31. Določba člena 12(2) in (3)(b) Direktive 2015/2302 se torej lahko uporablja za odstop od pogodb o paketnem potovanju, kadar ti odstopi temeljijo na posledicah, ki jih je povzročil izbruh svetovne zdravstvene krize, kot je pandemija COVID-19.¹⁰

32. Iz navedenega izhaja, da je s pojmom „neizogibne in izredne okoliščine“ v okviru Direktive 2015/2302 konkretiziran pojem „višja sila“ in da lahko ta pojem zajema izbruh svetovne zdravstvene krize, povezane s pandemijo COVID-19.

Prvo vprašanje

33. Predložitveno sodišče s prvim vprašanjem za predhodno odločanje v bistvu sprašuje, ali je ugotovitev „neizogibnih in izrednih okoliščin v kraju potovanja ali neposredni bližini“ v smislu člena 12(2), prvi stavek, Direktive 2015/2302 odvisna od izdaje uradnega opozorila organov države odhoda in/ali prihoda, da se je treba vzdržati nepotrebne potovanja, in/ali opredelitve države potovanja (in morebiti tudi države odhoda) za državo, ki spada na območje tveganja.

34. V zvezi s tem je treba opozoriti, da člen 12(2) Direktive 2015/2302 ne vsebuje nobenega sklica na opozorila ali nasvete glede potovanj. Izdajanje opozoril ali nasvetov glede potovanj na ravni Unije ni harmonizirano in je zato še naprej v pristojnosti držav članic. Komisija je v pisnem stališču poudarila, da je besedilo uvodnih izjav prvotnega predloga direktive¹¹ vsebovalo sklice na priporočila, ki so jih izdali organi držav članic, in jim pripisovalo poseben pomen. Izdaja takih opozoril ali nasvetov je bila izpodbojna domneva za ugotovitev „neizogibnih in izrednih okoliščin“.¹² Kot je Komisija priznala v poročilu o uporabi Direktive 2015/2302, pa je vsaki omembi uradnih nasvetov glede potovanj v direktivi „močno nasprotovalo“¹³ več držav članic. Iz zgodovine nastanka Direktive 2015/2302 je razvidno, da je bila odločitev, da ta direktiva ne določi ničesar v zvezi s pravno veljavo opozoril ali nasvetov glede potovanj, ki jih izdajajo vlade, sprejeta namerno. Zato ni mogoče šteti, kot je v pisnem stališču ugotovila češka vlada, da taka opozorila ali nasveti pomenijo nujen ali zadosten pogoj za ugotovitev „neizogibnih in izrednih okoliščin“ v smislu člena 12(2) te direktive.

35. Drugačna razlaga člena 12(2) bi pomenila omejitev pravice potnikov do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju, saj bi bilo uresničevanje harmonizirane pravice, ki je podeljena s to direktivo, pogojeno z izdajo nacionalnih aktov, katerih vsebina pa ni harmonizirana. Ugotavljanje

⁸ Glej v tem smislu sodbi z dne 8. junija 2023, UFC - Que choisir in CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, točka 45), in Komisija/Slovaška (Pravica do odstopa od pogodbe brez odstopnine) (C-540/21, EU:C:2023:450, točka 59).

⁹ Glej v tem smislu sodbi z dne 8. junija 2023, UFC - Que choisir in CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, točka 46), in Komisija/Slovaška (Pravica do odstopa od pogodbe brez odstopnine) (C-540/21, EU:C:2023:450, točka 49).

¹⁰ Sodba z dne 8. junija 2023, UFC - Que choisir in CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, točka 51).

¹¹ Predlog direktive Evropskega parlamenta in Sveta o paketnih potovanjih in pomoči pri organizaciji potovanja, spremembi Uredbe (ES) št. 2006/2004, Direktive 2011/83/EU ter razveljavitvi Direktive Sveta 90/314/EGS (COM(2013) 512 final, v nadaljevanju: predlog Komisije o paketnih potovanjih).

¹² V uvodni izjavi 26 predloga Komisije o paketnih potovanjih je bilo pojasnjeno, da se za take okoliščine šteje, da obstajajo, „zlasti takrat, kadar v zanesljivih in javno dostopnih poročilih, kot so priporočila organov držav članic, potovanja na namembni kraj ne priporočajo“.

¹³ Poročilo Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu o uporabi Direktive (EU) 2015/2302 Evropskega parlamenta in Sveta o paketnih potovanjih in povezanih potovalnih aranžmajih (COM(2021) 90 final, str. 19).

obstoja „neizogibnih in izrednih okoliščin“ bi bilo potemtakem pogojeno z uradnim priznanjem teh okoliščin. Ker pa bi se lahko „neizogibne in izredne okoliščine“ pojavile nenadoma, bi lahko obstajala nevarnost, kot ugotavlja češka vlada, da bi potniki izgubili pravico do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju, če bi do uradnega priznanja „neizogibnih in izrednih okoliščin“ prišlo z zamudo ali če do takega priznanja sploh ne bi prišlo. Poleg tega je treba navesti, da na začetku pandemije COVID-19 ni bilo nobenih jasnih ali skupnih meril za presojo tveganja za prenos okužbe po posameznih območjih ali državah in da so se informacije nenehno spreminjale.¹⁴

36. Iz navedenega izhaja, da člen 12 Direktive 2015/2302 ne vzpostavlja obvezne povezave med opozorili ali nasveti glede potovanj, v skladu s katerimi se je treba izogniti vsem nepotrebnim potovanjem, in/ali uvrstitvijo države potovanja med območja tveganja na eni strani ter ugotovitvijo „neizogibnih in izrednih okoliščin“ na drugi strani. V teh okoliščinah je jasno, kot so v bistvu trdile stranki v postopku v glavni stvari, litovska in grška vlada ter Komisija, da opozorila glede potovanj, ki kažejo na visoko stopnjo tveganja, in ki potnike *a fortiori* svarijo, naj ne potujejo,¹⁵ pomenijo resen indic za obstoj neizogibnih in izrednih okoliščin. Zato pomenijo pomemben dokazni element za potnika, od katerega se pričakuje, da se bo oprl na uradne informacije.

37. V zvezi s tem je treba navesti, da mora, kadar ni ureditve Unije na tem področju, vsaka država članica določiti podrobna pravila upravnega in sodnega postopka, med katere spadajo tudi pravila glede dokazne vrednosti uradne izjave ali akta, s katerimi naj bi se zagotovilo varstvo pravic, ki jih imajo pravni subjekti na podlagi prava Unije, ob spoštovanju načel enakovrednosti in učinkovitosti in brez poseganja v polni učinek prava Unije.¹⁶ Zato lahko nacionalna sodišča v okviru splošne presoje, ki jo opravljajo, da bi ugotovila obstoj „neizogibnih in izrednih okoliščin“ v smislu člena 12(2) Direktive 2015/2302, v skladu z nacionalnim postopkovnim pravom upoštevajo opozorila ali nasvete glede potovanj in prosto presojujejo njihovo upoštevnost. Vendar, kot je bilo navedeno zgoraj, ta opozorila ali nasveti glede potovanj ne morejo biti pogoj, ki je potreben za ugotovitev takih okoliščin, če bi tak pogoj posegal v pravico potnika do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju.

38. Glede na navedeno menim, da ugotovitev „neizogibnih in izrednih okoliščin v kraju potovanja ali neposredni bližini“ v smislu člena 12(2), prvi stavek, Direktive 2015/2302 ni odvisna od izdaje uradnega opozorila organov države odhoda in/ali prihoda, da se je treba vzdržati nepotrebnega potovanja, in/ali opredelitve države potovanja (in morebiti tudi države odhoda) za državo, ki spada na območje tveganja. Vendar lahko nacionalna sodišča v skladu z nacionalnim postopkovnim pravom upoštevajo uradna opozorila, ki kažejo na visoko stopnjo tveganja v kraju potovanja, taka opozorila pa ne smejo pomeniti pogoja, ki je potreben za ugotovitev takih „neizogibnih in izrednih okoliščin“.

¹⁴ V poznejši fazi pandemije COVID-19 je bil uporabljen bolj usklajen pristop, ko so se države članice dogovorile o skupnem kartiranju ravni tveganja, povezanega s COVID-19, v Evropski uniji; glej Priporočilo Sveta (EU) 2021/119 z dne 1. februarja 2021 o spremembi Priporočila (EU) 2020/1475 o usklajenem pristopu k omejevanju prostega gibanja v odziv na pandemijo COVID-19 (UL 2021, L 36I, str. 1).

¹⁵ Če obstaja opozorilo, s katerim se potnikom svetuje, *naj ne potujejo*, organizator potovanja v skladu s členom 12(3)(b) Direktive 2015/2302 običajno prevzame pobudo in sam odstopi od pogodbe o paketnem potovanju.

¹⁶ Glej v tem smislu sodbo z dne 2. aprila 2020, PrivatBank (C-480/18, EU:C:2020:274, točka 73 in navedena sodna praksa).

Drugo vprašanje

39. Predložitveno sodišče z drugim vprašanjem v bistvu sprašuje, ali je treba pri presoji, ali „neizogibne in izredne okoliščine“ znatno vplivajo na izvedbo turističnega paketa, upoštevati zgolj to, da pogodbe objektivno ni mogoče izvesti, ali pa je treba upoštevati tudi tveganja za zdravje in varnost potnikov ter subjektivne dejavnike, povezane s starostjo in zdravstvenim stanjem potnika oziroma z dejstvom, da s potnikom potujejo tudi mladoletniki. Predložitveno sodišče se prav tako sprašuje, ali je treba presojno posledic za izvedbo turističnega paketa opraviti z zornega kota povprečnega potnika.

40. Iz predloga za sprejetje predhodne odločbe izhaja, da se drugo vprašanje nanaša na dva glavna vidika, povezana s presojno nastanka „neizogibnih in izrednih okoliščin“, ki znatno vplivajo na izvedbo pogodbe o paketnem potovanju. Prvi vidik se v bistvu nanaša na *objektivnost ali subjektivnost* znatnega vplivanja. Drugi pa se nanaša na *merilo* za presojno znatnega vplivanja. Natančneje, iz predložitvene odločbe je razvidno, da predložitveno sodišče to merilo povezuje s predhodno presojno ali napovedjo, ki jo povprečen potnik, ki je običajno obveščen ter razumno pozoren in preudaren, poda v zvezi z verjetnostjo uresničitve znatnega vpliva.

(i) Objektivnost ali subjektivnost presoje

41. Uvodoma je treba pojasniti, da člen 12(2) Direktive 2015/2302 v primeru „neizogibnih in izrednih okoliščin v kraju potovanja ali neposredni bližini“ priznava pravico do odstopa brez obveznosti plačila odstopnine. Iz besedila te določbe jasno izhaja, da se razmere, ki so opredeljene za „neizogibne in izredne okoliščine v kraju potovanja ali neposredni bližini“, že po definiciji ne morejo nanašati le na potnika kot osebo (kot bi na primer veljalo v primeru hude nesreče). Tako razlago podpira tudi zgodovina nastanka člena 12(2) Direktive 2015/2302. V delovnem dokumentu služb Komisije, ki je priložen predlogu te direktive, je navedeno, da so „nekateri zagovorniki potrošnikov [...] trdi[li], da bi bilo treba zagotoviti možnost odstopa od pogodbe, če bi v zvezi s potnikom prišlo do primera višje sile, na primer do hude bolezni ali smrti v ožji družini, zaradi katere se potnik ne bi mogel odpraviti na počitnice“.¹⁷ Vendar je Komisija navedla, da se razmere, ki so povezane s potnikom, „[...] pogosto krijejo iz naslova potovalnega zavarovanja, ki ga lahko sklene potnik“.¹⁸

42. V zvezi s presojno vpliva „neizogibnih in izrednih okoliščin“ na izvedbo turističnega paketa je treba najprej opozoriti, da se v skladu s členom 12(2) Direktive 2015/2302 zahteva, da te okoliščine *znatno vplivajo* na izvedbo turističnega paketa. Znatni vpliv na izvedbo je širši kot to, da pogodbe ni mogoče izvesti. Besedilo uvodne izjave 31 te direktive se sklicuje na „varnostne težave“ ali „znatno tveganje za zdravje ljudi“. V takih položajih bi bilo turistični paket, kot ugotavlja Komisija, s pravnega ali fizičnega vidika sicer mogoče izvesti, vendar varnosti potnikov ne bi bilo mogoče več zagotoviti. Zato *znatno tveganje za zdravje in varnost* potnika pomeni znaten vpliv na izvedbo pogodbe. Tako razlago podpira tudi zgodovina nastanka člena 12(2) Direktive 2015/2302, če bi ta določba potniku priznavala pravico do odstopa od pogodbe. Razveljavljena direktiva pa take pravice ni določala. V delovnem dokumentu služb Komisije

¹⁷ Delovni dokument služb Komisije, Ocena učinka, ki je priložena dokumentu o paketnih potovanjih in pomoči pri organizaciji potovanja, spremembi Uredbe (ES) št. 2006/2004, Direktive 2011/83/EU ter razveljavitvi Direktive Sveta 90/314/EGS (SWD(2013) 263 final, v nadaljevanju: delovni dokument služb Komisije o paketnih potovanjih), str. 78.

¹⁸ Delovni dokument služb Komisije o paketnih potovanjih, str. 78.

o paketnih potovanjih je bilo namreč navedeno, da lahko pride do primerov – kot so vojne ali naravne nesreče – ki „lahko *pokvarijo* počitnice ali ogrozijo *varnost* na počitnicah in v katerih organizator potovanja ne prevzame pobude za odpoved turističnega paketa“.¹⁹

43. Znatni vpliv „neizogibnih in izrednih okoliščin“ na izvedbo turističnega paketa bo nujno ugotovljen, če bodo lahko take okoliščine povzročile „neskladnost“ v smislu člena 3, točka 13, Direktive 2015/2302, ki znatno vpliva na izvedbo turističnega paketa. V zvezi s tem je treba opozoriti, da ima potnik v skladu s členom 13(6) te direktive pravico, da brezplačno odstopi od pogodbe o paketnem potovanju, če neskladnost „znatno vpliva na izvedbo turističnega paketa“. Sodišče je razsodilo, da je ugotovitev neskladnosti objektivna v tem smislu, da zahteva le primerjavo med storitvami, vključenimi v turistični paket zadevnega potnika, in storitvami, ki so bile dejansko opravljene zanj.²⁰ Podobno velja tudi za znaten vpliv neizogibnih in izrednih okoliščin, ki temelji na *objektivni* presoji učinka takih okoliščin na izvedbo pogodbe, pri čemer je treba upoštevati tveganja, ki jih te pomenijo za potnika.

44. Vendar lahko prav presoja znatnih tveganj za zdravje ljudi pod nekaterimi pogoji zahteva *subjektivno* in *individualizirano* presojo. Direktiva 2015/2302 namreč ne zagotavlja varstva le močnim, mladim in zdravim potnikom. V tej direktivi se namreč upoštevajo posebne potrebe potnikov z *omejeno mobilnostjo*. V zvezi s tem je treba poudariti, da člen 5(1)(a)(viii) Direktive med glavnimi značilnostmi potovalnih storitev vključuje informacije o tem, „ali je potovanje oziroma so počitnice na splošno primerno(-e) za osebe z omejeno mobilnostjo in na zahtevo potnika podrobne informacije o primernosti potovanja ali počitnic ob upoštevanju potreb potnika“.

45. Ena od oblik *ranljivosti* je tudi telesna invalidnost.²¹ Ranljivost, povezana s telesnim stanjem, se lahko v posebnem okviru potovanj nanaša na širšo skupino potnikov, ki so v primerjavi z ostalimi potniki bolj *izpostavljeni tveganju*. Glede na pomen, ki ga Unija pripisuje visoki ravni varovanja zdravja ljudi, ki jo zagotavlja člen 35 Listine Evropske unije o temeljnih pravicah, je treba pri presoji znatnega vpliva „neizogibnih in izrednih okoliščin“ upoštevati tudi *zdravstveno stanje* potnika. Prav tako je treba upoštevati potrebe posebnih skupin potnikov, kot so nosečnice in mladoletni otroci, ter njihovo zmožnost, da na potovanju uživajo in so obenem varni. V posebnem okviru pandemije COVID-19 je bilo že od samega začetka jasno, da so bile osebe, ki spadajo v posebne skupine – kot so astmatiki, osebe z oslabljenim imunskim odzivom, osebe z nekaterimi pridruženimi boleznimi in nosečnice – v primeru okužbe z virusom bolj izpostavljene tveganju za razvoj hude oblike bolezni in smrt.

46. Upoštevanja subjektivnih dejavnikov pri presoji učinka „neizogibnih in izrednih okoliščin“ pa ne bi smeli zamenjevati z navadnimi občutki strahu ali tesnobe, ki so povezani s posledicami takih okoliščin. Obstajati mora možnost, da se potrebe potnika, ki so odvisne od njegovega zdravstvenega stanja ali družinskih razmer, *preverijo*.

¹⁹ Prav tam, moj poudarek.

²⁰ Glej sodbo z dne 12. januarja 2023, FTI Touristik (Paketno potovanje na Kanarske otoke) (C-396/21, EU:C:2023:10, točka 22).

²¹ Glej Reich, N., „Vulnerable Consumers in EU Law“, v Leczykiewicz, D., in Weatherill, S. (ur.), *The Images of the Consumer in EU Law: Legislation, Free Movement and Competition Law*, Hart Publishing, London, 2016, str. od 139 do 158, na str. 141. Avtor razlikuje med tremi vrstami ranljivosti na področju potrošniškega pogodbenega prava Unije, in sicer med telesno invalidnostjo, motnjami v duševnem razvoju in ekonomsko prizadetostjo. Prav tako razlikuje med ranljivostjo in „šibkostjo“ potrošnika v pogodbenih razmerjih.

47. Glede na navedeno menim, da je mogoče šteti, da „neizogibne in izredne okoliščine“ znatno vplivajo na izvedbo pogodbe o paketnem potovanju ne le, kadar izvedba te pogodbe ni mogoča, ampak tudi, kadar pomeni znatno tveganje za zdravje in varnost potnikov. Presoja takih posledic je objektivna. Vendar se lahko upoštevajo subjektivni dejavniki, povezani z zmanjšano mobilnostjo ali ranljivostjo potnika, če je te dejavnike mogoče preveriti.

(ii) *Vnaprejšnjost presoje in merilo povprečnega potrošnika*

48. V zvezi s trenutkom, v katerem je treba opraviti presajo znatnega vpliva „neizogibnih in izrednih okoliščin“, je treba navesti, da člen 12(2) Direktive 2015/2302 priznava pravico do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju „pred začetkom turističnega paketa“. Uporaba predloga „pred“ kaže na to, da med odločitvijo o odstopu od pogodbe o paketnem potovanju in začetkom tega potovanja obstaja določen *časovni zamik*. Iz tega sledi, da se odločitev o odstopu od pogodbe sprejme *vnaprej*. Temelji na *napovedi* oziroma na *predhodni* presoji nastanka „neizogibnih in izrednih okoliščin“ ter znatnega vpliva teh okoliščin na izvedbo turističnega paketa ali, če so te okoliščine že nastale, na *nadaljnem obstoju* njihovega znatnega vpliva. Kot navaja predložitveno sodišče, ocena, ki jo potnik poda na dan odstopa od pogodbe o paketnem potovanju, zajema presajo verjetnosti, da bodo „neizogibne in izredne okoliščine“ znatno vplivale na izvedbo turističnega paketa.

49. Direktiva 2015/2302 ne določa posebnih rokov za oceno verjetnosti, da bodo „neizogibne in izredne okoliščine“ znatno vplivale na izvedbo turističnega paketa. Poleg tega ne opredeljuje določenega števila dni, tednov ali mesecev, pred katerimi ni mogoče podati take presoje in uveljavljati pravice do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju brez plačila odstopnine. Ne glede na navedeno pa velja, da bolj ko je dan odstopa od pogodbe oddaljen od dneva začetka turističnega paketa, težje bo potnik dokazal, da bo znaten vpliv podan tudi na dan potovanja.²²

50. Opredelitev verjetnosti je odvisna od okoliščin, ki jih morajo presojati nacionalna sodišča.²³ Zato se navajanje verjetnosti, da bodo „neizogibne in izredne okoliščine“ znatno vplivale na izvedbo paketa, v obliki odstotne vrednosti, ne zdi primerno. Vseeno pa mora ta presoja temeljiti na *izjemnosti* pravice do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju brez plačila odstopnine. Potnik mora ob odstopu od pogodbe o paketnem potovanju *razumno pričakovati*, da obstaja *dovolj velika verjetnost*, da bodo „neizogibne in izredne okoliščine“ znatno vplivale na izvedbo turističnega paketa.

51. V zvezi z referenčno točko za presajo sposobnosti potnika, da poda predhodno presajo, predložitveno sodišče in litovska vlada predlagata uporabo merila povprečnega potnika, ki je običajno obveščen ter razumno pozoren in preudaren. Za začetek naj navedem, da se strinjam, da je treba kot referenčno točko za presajo upoštevati prav potnika. To je v skladu s samim namenom pravice do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju, ki jo ima potnik. V zvezi s tem je treba poudariti, da imata obe stranki pogodbe o paketnem potovanju pravico, da v primeru „neizogibnih in izrednih okoliščin“ odstopita od pogodbe. Pravica potnika je določena v členu 12(2) Direktive 2015/2302, za njeno uveljavljanje pa se zahteva, da te okoliščine znatno vplivajo na „izvedbo turističnega paketa [...] ali [...] prevoz potnikov v kraj potovanja“. Pravica

²² Glej Tonner, K., „BGH 651h, Rücktritt vor Reisebeginn“, *Münchener Kommentar zum BGB*, 9. izdaja, C.H. Beck, München, 2023, točka 71.

²³ Naj ponazorim: če potnik rezervira pohodniško potovanje po kanadskem gozdu, ki naj bi potekalo čez tri mesece, vmes pa je gozd zaradi požara povsem uničen, ni mogoče pričakovati, da bo gozd v roku treh mesecev obnovljen. Če pa potnik rezervira potovanje in se namerava čez tri mesece odpraviti na otok, na katerem trenutno divjajo požari, je težje napovedati, kakšne bodo razmere na tem otoku čez tri mesece.

organizatorja pa je določena v členu 12(3)(b) in se lahko uveljavlja le, če organizator „ne more izvesti pogodbe zaradi neizogibnih in izrednih okoliščin ter potnika pred začetkom turističnega paketa brez nepotrebnega odlašanja obvesti o odstopu od pogodbe“. Zorni kot posamezne stranke je torej odločilen za uveljavljanje pravice, ki jo ima ta stranka. Če bi bilo uveljavljanje pravice potnika odvisno od zornega kota organizatorja, bi bilo to v nasprotju s samim namenom priznanja ločene pravice, ki jo ima potnik.

52. Prav tako je treba opozoriti, da je bila z Direktivo 2015/2302 odpravljena asimetrija med potnikom in organizatorjem pri uveljavljanju pravice do odstopa od pogodbe o paketnem potovanju v primeru „neizogibnih in izrednih okoliščin“. Ta asimetrija je bila izpostavljena v delovnem dokumentu služb Komisije o paketnih potovanjih, v katerem je navedeno, da je imel organizator v okviru prejšnje ureditve pravico, da od pogodbe o paketnem potovanju odstopi „zgolj na podlagi lastne presoje varnostnih razmer“, medtem ko potrošnik podobne pravice ni imel.²⁴ Iz zgodovine nastanka člena 12(2) Direktive 2015/2302 torej izhaja, da ima potnik pravico, da v primeru „neizogibnih in izrednih okoliščin“ na podlagi lastne presoje varnostnih razmer odstopi od pogodbe.

53. Kar pa natančneje zadeva merilo za presojo znatnega vplivanja, je treba navesti, da Direktiva 2015/2302 ne določa merila „povprečnega potnika“. Vendar se, kot je v stališču navedla litovska vlada, glede na cilj te direktive, ki je doseganje visoke ravni varstva potrošnikov,²⁵ zdi primerno, da se uporabi merilo „povprečnega potrošnika, ki je običajno obveščen ter razumno pozoren in preudaren“,²⁶ ter da se to merilo razlaga v okviru Direktive 2015/2302. Na podlagi tega merila je odločitev povprečnega potnika odvisna predvsem od njegove ravni obveščenosti. Raven obveščenosti je treba presojati glede na informacije, ki so bile javnosti na voljo, ko je potnik potovanje rezerviral, in informacije, ki so bile na voljo, ko se je potnik odločil, da bo od pogodbe odstopil. Bolj ko je povprečen potrošnik obveščen o določenih razmerah, bolje lahko ob poznavanju vseh pomembnih dejstev presodi tveganje, ki se lahko pojavi v danih razmerah. Po drugi strani pa je sposobnost potnika, da poda tako presojo, bolj omejena, če potnik o določenih razmerah nima nobenih informacij ali če so mu na voljo informacije, ki so protislovne in se neprestano spreminjajo.

54. To je bilo še posebej upoštevno v okviru pandemije COVID-19. Za presojo obsega obveščenosti povprečnega potnika in njegove presoje verjetnosti nastanka znatnega vpliva na izvedbo pogodbe je treba, kot v bistvu predlaga predložitveno sodišče, upoštevati *veliko negotovost* in *izjemno hitro spreminjajoče se razmere*, ki smo jim bili priča na začetku pandemije. V tej fazi namreč ni bilo jasnih znanstvenih podatkov glede nevarnosti virusa; prav tako je obstajala precejšnja negotovost glede vrste in trajanja ukrepov za preprečevanje širjenja virusa.

55. V obravnavani zadevi je iz spisa, predloženega Sodišču, razvidno, da je potnik tveganje, ki ga je pomenil COVID-19, presodil na podlagi informacij, ki so bile v medijih objavljene v zvezi z razmerami v kraju potovanja ali njegovi bližini, ter na podlagi dejstva, da je bilo v državi odhoda prav zaradi tveganja, ki ga je pomenil ta virus, razglašeno izredno stanje. V takih okoliščinah se zdi

²⁴ Delovni dokument služb Komisije o paketnih potovanjih, str. 78.

²⁵ Glej uvodno izjavo 51 Direktive 2015/2302.

²⁶ Kot primer uporabe merila „povprečnega potrošnika“, ki se nanaša na področje nepoštenih pogodbenih pogojev, glej sodbi z dne 16. marca 2023, Caixabank (Provizija za odobritev posojila) (C-565/21, EU:C:2023:212, točka 33 in navedena sodna praksa), in z dne 18. novembra 2021, A. S.A. (C-212/20, EU:C:2021:934, točka 42). Za splošen pregled glej Leczykiewicz, D., in Weatherill, S., *op. cit.* v opombi 21 teh sklepnih predlogov.

razumno, da bi „povprečen“ potnik lahko pričakoval, da se bo ta nevaren položaj nadaljeval tudi v obdobju od odstopa od pogodbe do začetka turističnega paketa ali da se bo ta položaj celo poslabšal in posledično znatno vplival na izvedbo pogodbe.

56. V zvezi z delom merila povprečnega potnika, ki je „razumno pozoren in preudaren“, je treba navesti, da je iz tega dela mogoče sklepati, da mora potnik izkazati razumno mero previdnosti. Preveč previdnega potnika, ki se odloči, da bo od pogodbe odstopil, ker je zaskrbljen, ni mogoče izvzeti iz obveznosti plačila odstopnine v primerih, v katerih razmere ne upravičujejo take presoje tveganja. Po drugi strani pa se od povprečnega potnika pričakuje, da pozorno spremlja uradne informacije ali priporočila glede potovanja, ki potnikom svetujejo visoko stopnjo previdnosti. Pandemija je pomembno vplivala na dojetanje potovanja kot morebitnega razloga za širjenje virusa, kar bi lahko v takih okoliščinah vplivalo na to, kako na potovanja gledajo „razumno pozorni in preudarni“ potniki. Presoja tveganja, ki se opravi v zvezi z odstopom od pogodbe, v običajnih okoliščinah načeloma zadeva le potnika in osebe, ki potujejo z njim. V okviru izjemno visoke prenosljivosti nevarnega virusa pa lahko okuženi potnik ogrozi tako osebe v kraju potovanja kot tudi sodržavljanke, s katerimi je v stiku po vrnitvi s potovanja. V takih okoliščinah lahko preprosta odločitev, da se bo nekdo odpravil na potovanje, povzroči „negativne zunanje učinke“.²⁷ Od povprečnega potrošnika namreč niti pred uvedbo ukrepov za omejitev potovanja²⁸ ni mogoče pričakovati, da bo ravnal kot „vase zagledani“ posameznik, ki se ne ozira na uradne informacije, ki mu svetujejo previdnost, ali da bo ravnal celo v nasprotju s smernicami, ki odsvetujejo nepotrebna zbiranja, socialne stike in potovanja. V okviru pandemije COVID-19 torej obstaja možnost, da model povprečnega potnika, ki je „razumno pozoren in preudaren“, vključuje tudi *odgovornega potnika*, ki pozorno spremlja uradne pozive k previdnosti in solidarnosti s sodržavljanji, da bi se tako preprečilo širjenje virusa.

57. Iz navedenega izhaja, da presoja znatnega vpliva na izvedbo pogodbe temelji na predhodni presoji verjetnosti nastanka tega znatnega vpliva, opravljeni ob odstopu od pogodbe, pri čemer to presojo opravi povprečen potnik, ki je „običajno obveščen ter razumno pozoren in preudaren“.

58. Glede na vse navedeno menim, da je mogoče šteti, da „neizogibne in izredne okoliščine“ znatno vplivajo na izvedbo pogodbe o paketnem potovanju ne le, kadar izvedba te pogodbe ni mogoča, ampak tudi, kadar pomeni znatno tveganje za zdravje in varnost potnikov. Presoja takih posledic je objektivna. Vendar se lahko upoštevajo subjektivni dejavniki, povezani z zmanjšano mobilnostjo ali ranljivostjo potnika, če je te dejavnike mogoče preveriti. Presoja znatnega vpliva na izvedbo pogodbe temelji na predhodni presoji verjetnosti nastanka tega znatnega vpliva, opravljeni ob odstopu od pogodbe, pri čemer to presojo opravi povprečen potnik, ki je običajno obveščen ter razumno pozoren in preudaren.

Tretje vprašanje

59. Predložitveno sodišče s tretjim vprašanjem v bistvu sprašuje, ali na pravico potnika, da v skladu s členom 12(2) Direktive 2015/2302 odstopi od pogodbe brez plačila kakršne koli odstopnine, vpliva dejstvo, da so okoliščine, na katere se sklicuje potnik, ob sklenitvi pogodbe o paketnem potovanju že nastopile oziroma so vsaj že bile razumno predvidljive. Predložitveno

²⁷ Glej Miller, L., „Ethical Consumption and the Internal Market“ v Leczykiewicz, D., in Weatherill, S., *op. cit.* v opombi 21 teh sklepnih predlogov, str. 279, ki o „negativnih zunanjih učinkih“ razpravlja v okviru okoljskega in socialnega vpliva, povezanega s potrošnjo.

²⁸ Občutek odgovornosti je še posebej pomembna pred uvedbo vladnih ukrepov za omejitev potovanja. Po uvedbi vladnih ukrepov mora namreč potnik v vsakem primeru ravnati v skladu z zakonodajo.

sodišče se v zvezi s tem sprašuje, ali bi bilo treba pri uporabi merila razumne predvidljivosti v okviru pandemije COVID-19 upoštevati, da je bilo v času sklenitve pogodbe o paketnem potovanju težko predvideti potek in posledice pandemije.

60. V zvezi s tem je treba opozoriti, kot je bilo že navedeno v uvodnih ugotovitvah teh sklepnih predlogov,²⁹ da je pojem „neizogibne in izredne okoliščine“ v smislu člena 12(2) in (3)(b) Direktive 2015/2302 podoben pojmu „višja sila“, kot je bil opredeljen v ustaljeni sodni praksi, in sicer se nanaša na okoliščine, ki so tistemu, ki se nanje sklicuje, tuje, neobičajne in nepredvidljive ter posledicam katerih se kljub veliki skrbnosti ni bilo mogoče izogniti.

61. Iz tega izhaja, da je *nepredvidljivost* bistven element, na podlagi katerega je mogoče določene razmere opredeliti za „neizogibne in izredne okoliščine“. Dogodki, do katerih je ob sklenitvi pogodbe že prišlo ali do katerih bi lahko prišlo, ne morejo pomeniti takih okoliščin, kar pa velja le, če lahko potnik predvidi tudi običajne posledice takega dogodka.

62. Kot je namreč navedeno v strokovni literaturi, je pojem nepredvidljivosti je relativen³⁰. Je tudi dinamičen. Pri opredelitvi, kaj je razumno predvidljivo, je treba upoštevati posebne okoliščine in razvoj človekovega znanja. S tega vidika je treba razlikovati med *nepredvidljivostjo dogodka* na eni in *nepredvidljivostjo njegovega vpliva* na pogodbo na drugi strani.³¹ Dogodek, s katerim je potnik seznanjen in ki ima običajno predvidljive posledice, lahko preraste v razmere, ki spadajo med „neizogibne in izredne okoliščine“, če posledice teh razmer bistveno spremenijo naravo samega dogodka. Predvidljivost je mogoče presojati na podlagi *primerjave* med (i) okoliščinami in obveščenostjo potnika o teh okoliščinah in njihovih posledicah ob sklenitvi pogodbe (točka A) ter (ii) okoliščinami in obveščenostjo potnika o teh okoliščinah in njihovih posledicah ob odstopu od pogodbe (točka B). V okviru take primerjave ni pomembno, koliko dni je preteklo med točko A in točko B. Odločilne so namreč *dejanske* okoliščine in *obveščенost* potnika. Če sta se ta elementa *bistveno spremenila*, potem so razmere drugačne od tistih, o katerih je bil potnik obveščen in ki jih je lahko razumno predvidel.

63. Predložitveno sodišče v zvezi s pandemijo COVID-19 pojasnjuje, da je bil potnik ob sklenitvi pogodbe o paketnem potovanju seznanjen z obstojem virusa in vplivom, ki ga je ta imel zlasti na Kitajskem, v omejenem obsegu pa tudi v nekaterih drugih državah. Potnik pa naj takrat ne bi vedel, da se bo ta virus sčasoma razširil v Evropo in da bo epidemija prerasla v pandemijo, za zajezitev katere bo treba sprejeti ukrepe brez primere. Predložitveno sodišče izpostavlja, da so od dneva sklenitve pogodbe o paketnem potovanju do dneva odstopa od te pogodbe vladale izjemna negotovost in hitro spreminjajoče se razmere.

64. V predlogu za sprejetje predhodne odločbe je navedeno, da smo bili na začetku pandemije COVID-19 priča posebnim razmeram. V tednih pred 11. marcem 2020, ko je SZO COVID-19 uradno opredelila za „pandemijo“, povprečna oseba z običajnim dostopom do uradnih informacij ni mogla predvideti „nenadnost[i], obsežnost[i] in resnost[i]“³² pandemije ter posledic, ki jih je virus pozneje povzročil na področju potovanja in samega uresničevanja svobode gibanja. Celo SZO je priznala, da svet „še ni nikoli ni doživel pandemije zaradi koronavirusa“.³³ Zato se zdi, da

²⁹ Glej točko 29 zgoraj.

³⁰ Philippe, D., „The Impact of the Coronavirus Crisis on the Analysis and Drafting of Contract Terms. Force Majeure, Hardship and Deferral of Obligations“ v Hondius, E., in drugi (ur.), *Coronavirus and the Law in Europe*, Intersentia, Cambridge, 2021, str. od 527 do 552, str. 532.

³¹ Prav tam.

³² Glej smernice, v zvezi s pravico potnikov, da zaradi izrednih okoliščin, ki so bile posledica COVID-19, odstopijo od pogodb o paketnem potovanju, ki jih je 26. marca 2020 sprejela irska vlada, Ministrstvo za gospodarstvo, trgovino in zaposlovanje, str. 5.

³³ Uvodni nagovor generalnega direktorja SZO na tiskovni konferenci o COVID-19, 11. marec 2020.

je mogoče upravičeno sklepati, da se je obveščenost potnika v postopku v glavni stvari od trenutka sklenitve pogodbe o paketnem potovanju (začetek februarja 2020) do trenutka odstopa od te pogodbe (konec februarja 2020) bistveno spremenila. Če bo do take ugotovitve prišlo tudi nacionalno sodišče, potem potniku ni mogoče preprečiti, da bi se skliceval na „neizogibne in izredne okoliščine“, ker naj bi bilo mogoče te okoliščine predvideti ob sklenitvi pogodbe.

65. Glede na navedeno menim, da na pravico potnika, da v skladu s členom 12(2) Direktive 2015/2302 odstopi od pogodbe brez plačila kakršne koli odstopnine, vpliva dejstvo, da so okoliščine, na katere se sklicuje potnik, ob sklenitvi pogodbe o paketnem potovanju že nastopile oziroma so vsaj že bile razumno predvidljive, razen če so se navedene okoliščine ter seznanjenost potnika s temi okoliščinami in njihovimi posledicami od trenutka sklenitve pogodbe do trenutka odstopa od pogodbe bistveno spremenili. V zvezi s tem bi bilo treba za uporabo merila razumne predvidljivosti v okviru pandemije COVID-19 upoštevati, da je bilo v času sklenitve pogodbe o paketnem potovanju težko predvideti potek in posledice pandemije.

Četrto vprašanje

66. Predložitveno sodišče s četrtem vprašanjem v bistvu sprašuje, ali je treba pri presoji znatnega vpliva na izvedbo pogodbe o paketnem potovanju, ki je v skladu s členom 12(2) Direktive 2015/2302 podlaga za nastanek pravice do odstopa od pogodbe brez plačila kakršne koli odstopnine, upoštevati ne le razmere v kraju potovanja ali neposredni bližini, ampak tudi razmere v kraju odhoda in na vmesnih točkah, povezanih s potovanjem, vključno s tistimi, ki so povezane z vrnitvijo s potovanja.

67. V zvezi s tem iz člena 12(2) Direktive (EU) 2015/2302 izhaja, da lahko izredne in neizogibne okoliščine upravičijo odstop potnika od pogodbe in mu dajo pravico do celotnega povračila vseh plačil za turistični paket, le če te okoliščine nastanejo „v kraju potovanja ali neposredni bližini“ in če „znatno vplivajo na izvedbo turističnega paketa[...] ali [...] znatno vplivajo na prevoz potnikov v kraj potovanja“. Poleg tega so pogoji za uporabo te določbe v uvodni izjavi 31 navedene direktive ponazorjeni z uporabo primera „izbruh[a] resne bolezni v kraju potovanja“.³⁴

68. Sodišče je razsodilo, da namen ponazoritve pojma „neizogibne in izredne okoliščine“ z uporabo primera „izbruha resne bolezni v kraju potovanja“ ni omejiti obseg tega pojma na lokalne dogodke, temveč pojasniti, da se morajo te okoliščine vsekakor odražati zlasti v predvidenem kraju potovanja in zaradi tega znatno vplivati na izvedbo zadevnega turističnega paketa.³⁵ Sodišče je tudi razsodilo, da če je širjenje resne bolezni v upoštevem kraju potovanja lahko zajeto s pojmom „neizogibne in izredne okoliščine“, mora to še toliko bolj veljati za širjenje resne bolezni na svetovni ravni, saj učinki te bolezni prizadenejo tudi ta kraj.³⁶

69. Ker obseg pojma „neizogibne in izredne okoliščine“ zajema širjenje resne bolezni na svetovni ravni, je mogoče logično sklepati, da se lahko znatne posledice, ki jih imajo te okoliščine na izvedbo turističnega paketa ali prevoz potnikov v kraj potovanja, presojajo ob upoštevanju razmer v kraju potovanja, pa tudi razmer v kraju odhoda in na vmesnih točkah, povezanih s potovanjem.

³⁴ Glej v tem smislu sodbo z dne 8. junija 2023, UFC - Que choisir in CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, točki 44 in 46).

³⁵ Glej v tem smislu sodbo z dne 8. junija 2023, UFC - Que choisir in CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, točka 47).

³⁶ Glej v tem smislu sodbo z dne 8. junija 2023, UFC - Que choisir in CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, točka 48).

70. To ugotovitev podpira sistematična razlaga člena 12(2) Direktive 2015/2302. Člen 5(1)(a) te direktive med glavne značilnosti potovalnih storitev uvršča „prevozna sredstva, njihove značilnosti in kategorije, kraje, datume in čas odhoda in vrnitve, trajanje vožnje in kraje vmesnih postankov ter prometne povezave“. V skladu s členom 7(2) Direktive 2015/2302 morajo biti informacije o teh storitvah vključene v pogodbo o paketnem potovanju. Kot sem navedla v točki 42 teh sklepnih predlogov, znatno tveganje za zdravje in varnost potnika namreč pomeni znaten vpliv na izvedbo pogodbe o paketnem potovanju. Zdravje in varnost potnika se nanašata na vse elemente izvedbe pogodbe, vključno s potovanjem v kraj potovanja kot takim in uporabljenim prevoznim sredstvom. Iz tega izhaja, da je treba pri presoji vpliva „neizogibnih in izrednih okoliščin“ na pogodbo o paketnem potovanju upoštevati tudi obstoj znatnega tveganja, ki obstaja v zvezi s prevozom v kraj potovanja.

71. Poleg tega so lahko del presoje znatnega vpliva na izvedbo pogodbe o paketnem potovanju tudi ukrepi, ki se v kraju odhoda sprejmejo *zaradi* okoliščin, ki prevladujejo v kraju potovanja. Če je namreč kraj potovanja uvrščen med območja z visokim tveganjem in za potnike, ki se vračajo v kraj odhoda, zaradi te uvrstitve veljajo ukrepi izolacije (karantena), je to, kot je v bistvu ugotovila litovska vlada, odločilen dejavnik za ugotovitev obstoja „neizogibnih in izrednih okoliščin, ki znatno vplivajo na izvedbo pogodbe“.

72. Glede na navedeno menim, da je treba pri presoji znatnega vpliva na izvedbo pogodbe o paketnem potovanju, ki je v skladu s členom 12(2) Direktive 2015/2302 podlaga za nastanek pravice do odstopa od pogodbe brez plačila kakršne koli odstopnine, upoštevati razmere v kraju potovanja ali neposredni bližini, pa tudi razmere v kraju odhoda in na vmesnih točkah, povezanih s potovanjem, vključno s tistimi, ki so povezane z vrnitvijo s potovanja.

V. Predlog

73. Glede na navedeno Sodišču predlagam, naj na vprašanja, ki jih je postavilo Lietuvos Aukščiausias Teismas (vrhovno sodišče Litve), odgovori:

1. Ugotovitev „neizogibnih in izrednih okoliščin v kraju potovanja ali neposredni bližini“ v smislu člena 12(2), prvi stavek, Direktive (EU) 2015/2302 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 25. novembra 2015 o paketnih potovanjih in povezanih potovalnih aranžmajih, spremembi Uredbe (ES) št. 2006/2004 in Direktive 2011/83/EU Evropskega parlamenta in Sveta ter razveljavitvi Direktive Sveta 90/314/EGS ni odvisna od izdaje uradnega opozorila organov države odhoda in/ali prihoda, da se je treba vzdržati nepotrebnega potovanja, in/ali opredelitve države potovanja (in morebiti tudi države odhoda) za državo, ki spada na območje tveganja. Vendar lahko nacionalna sodišča v skladu z nacionalnim postopkovnim pravom upoštevajo uradna opozorila, ki kažejo na visoko stopnjo tveganja v kraju potovanja, taka opozorila pa ne smejo pomeniti pogoja, ki je potreben za ugotovitev takih „neizogibnih in izrednih okoliščin“.
2. Za „neizogibne in izredne okoliščine“ je mogoče šteti, da znatno vplivajo na izvedbo pogodbe o paketnem potovanju ne le, kadar izvedba te pogodbe ni mogoča, ampak tudi, kadar pomeni znatno tveganje za zdravje in varnost potnikov. Presoja takih posledic je objektivna. Vendar se lahko upoštevajo subjektivni dejavniki, povezani z zmanjšano mobilnostjo ali ranljivostjo potnika, če je te dejavnike mogoče preveriti. Presoja znatnega vpliva na izvedbo pogodbe

temelji na predhodni presoji verjetnosti nastanka znatnega vpliva, opravljeni ob odstopu od pogodbe, pri čemer to presojo opravi povprečen potnik, ki je „običajno obveščen ter razumno pozoren in preudaren“.

3. Na pravico potnika, da v skladu s členom 12(2) Direktive 2015/2302 odstopi od pogodbe brez plačila kakršne koli odstopnine, vpliva dejstvo, da so okoliščine, na katere se sklicuje potnik, ob sklenitvi pogodbe o paketnem potovanju že nastopile oziroma so vsaj že bile razumno predvidljive, razen če so se navedene okoliščine ter seznanjenost potnika s temi okoliščinami in njihovimi posledicami od trenutka sklenitve pogodbe do trenutka odstopa od pogodbe bistveno spremenili. V zvezi s tem bi bilo treba za uporabo merila razumne predvidljivosti v okviru pandemije COVID-19 upoštevati, da je bilo v času sklenitve pogodbe o paketnem potovanju težko predvideti potek in posledice pandemije.
4. Pri presoji znatnega vpliva na izvedbo pogodbe o paketnem potovanju, ki je v skladu s členom 12(2) Direktive 2015/2302 podlaga za nastanek pravice do odstopa od pogodbe brez plačila kakršne koli odstopnine, je treba upoštevati razmere v kraju potovanja ali neposredni bližini, pa tudi razmere v kraju odhoda in na vmesnih točkah, povezanih s potovanjem, vključno s tistimi, ki so povezane z vrnitvijo s potovanja.